

Busch Balázs* – Vass Péter**

Az új Büntetőeljárás törvény első novellája: a bírósági eljárást érintő változások II.

Megyeri Gábor emlékére¹

I. BEVEZETÉS

A *Fontes Iuris* hasábjain az előző lapszámokban indult a büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvényt (a továbbiakban: a Be. első novellája) bemutató tanulmányosorozat. Az eddigi tanulmányok² a Be. első novellájának szakmai előkészítésével kapcsolatos munkát, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) nyomozásról rendelkező szabályait, valamint a bírósági eljárásban súlyponti intézménnyé váló előkészítő ülés szabályait érintő változásokat ismertették.

Jelen tanulmány a bírósági eljárást érintő változások folytatásaként a súlyosítási tilalommal, illetve a bíróság elé állítás külön eljárással összefüggésben változó rendelkezéseket mutatja be.

A témaválasztás lehetőséget ad egy elvontabb gondolkodást igénylő dogmatikai kérdés, valamint a praktikumot szolgáló külön eljárás egyidejű bemutatására, ami hűen visszaadja a büntetőeljárás kódex és annak első novellájának előkészítése során végzett szakmai munka kettősségét. A tanulmány áttekinti a súlyosítási tilalom és a bíróság elé állítás szabályozását érintő változásokat, ennek során a jogdogmatika-tudomány perspektívájából vizsgálja a súlyosítási tilalom és a hátrányosabb büntetés vagy intézkedés kapcsolatait és ezek gyakorlati összefüggéseit, a bíróság elé állítás tekintetében pedig a jogtörténeti előzményekre figyelemmel mutatja be azokat a változásokat, amelyek meghatározzák a jogintézmény büntetőeljárásban betöltött jövőbeli szerepét.

II. A SÚLYOSÍTÁSI TILALOM

1. MIÉRT FONTOS, HOGY A TERHELT TUDJA, MIRE SZÁMÍTHAT?

A szakirodalomban³ és már az ítélkezésben⁴ sem újdonság a Be. egyes intézményeit játékelméletben leírt törvényszerűségekkel értékelni. Az analógia alapja, hogy az eljárás egyes pontjain a szereplők döntéseiket a további szereplők általuk nem ismert, de feltételezett stratégiájára alapíthatják. A játékelmélet lényege, hogy legalább két játékos akarja a saját célját minél hatékonyabban megvalósítani, de az eredmény függ a másik játékos döntésétől is.⁵ Ilyen helyzet a büntetőeljárásban is előfordul, hiszen a büntetőeljárás tele van kockázattal, elsősorban a terhelt, másodsorban az ügyféli perben vele ellentétes pólust elfoglaló ügyészség számára. A játékelmélettel leírható helyzet, ha a terhelt az ügyészség lépéseit találgatva választ stratégiát, és az is, ha több terhelt egymás lehetséges lépéseire építi saját taktikáját.

A két példa megfeleltethető a játékelmélet két alapvető sémájának, az egyikben a résztvevők csak egymás kárára nyerhetnek, ez a zéró összegű játszma, a másikban pedig nemcsak egymás, hanem további szereplő kárára is nyerhetnek, ez a nem zéró összegű játszma. A többterheltes büntetőeljárásban felmerülő helyzetet, az ún. fogolydilemmát is ez utóbbi körbe lehet sorolni. Ennek lényege szerint a játszma szereplői az együttműködéssel jobb eredményt érnek el, mint a kölcsönös háborúval, de az együttműködésnél is nagyobb előnye származik annak, aki egyoldalúan megtámadja riválisait. Ilyen például, ha az ügyészség felajánlja a büntetőeljárás meg-

* Busch Balázs: Igazságügyi Minisztérium, Büntetőeljárásjogi Főosztály, jogi ügyintéző/beosztott ügyész.

** Vass Péter: Igazságügyi Minisztérium, Büntetőeljárásjogi Főosztály, jogi ügyintéző/beosztott bírósági elnök.

1 MEGYERI Gábor: A közelmúltban tragikus hirtelenséggel elhunyt kollégánk és barátunk az Igazságügyi Minisztérium, Büntetőeljárásjogi Főosztály munkatársaként elévülhetetlen érdemeket szerzett a terhelti beismertésen alapuló konszenzuális rendszer kialakításában, ezen belül az előkészítő ülés szerepének újragondolásában.

2 JANCsó Gábor: Az új büntetőeljárás törvény első novellája: a nyomozást érintő változások I. *Fontes Iuris*, 2020/3. sz., 27–35. o., JANCsó Gábor: Az új büntetőeljárás törvény első novellája: a nyomozást érintő változások II. *Fontes Iuris*, 2020/4. sz., 23–33. o., és VASS Péter: Az új büntetőeljárás törvény első novellája: a bírósági eljárást érintő változások I. *Fontes Iuris*, 2021/1. sz., 13–22. o.

3 ELEK Balázs: Játékelmélet és büntetőeljárás. *Magyar Jog*, 2019/7–8. sz.; FÜRCHT Pál Zsolt: *A büntetőeljárás, mint játék*. Az új büntetőeljárás törvény és a gazdasági bűnözés kapcsolata: konferencia előadásainak változata https://ajk.kre.hu/images/doc5/konferencia/AZ_UJ_BUNTETOELJARASI_TORVENY_ES_A_GAZDASAGI_BUNOZES_KAPCSOLATA.pdf [letöltés ideje: 2021. 06. 14.].

4 Érdekesség, hogy a játékelméletre való hivatkozás a Fővárosi Törvényszék B.506/2016/164. számú ítéletében is megjelent, bár a másodfokon eljáró ítélőtábla bírósági ítélet indoklásából mellőzendő elméleti fejtegetéseknek minősítette (Fővárosi Ítéletábla Bf.216/2017/50.).

5 SIMONOVITS András: Játékelmélet – Előszó. *Magyar Tudomány*, 2009/5. sz.

szüntetését a beismerő, és a társakra terhelő vallomást tevő első terheltek, ehhez képest valamennyi terhelte tagadása esetén várhatóan csak az enyhébb minősítésű bűncselekmény lesz bizonyítható, amely miatt szabadságvesztésre nem kerül sor, míg az ezen kívüli elítélés esetén végrehajtandó szabadságvesztésre lehet számítani. A zéró összegű játszmára a leg egyszerűbb példát említve, a terheltek többségében felmerül, hogy célszerű-e beismerni az eljárás tárgyává tett bűncselekményt annak reményében, hogy emiatt kevesebb büntetést kapnak.

A játékelmélettel leírt sémákban akkor következhet be a mindenki számára legkedvezőbb eredmény, ha az egyes résztvevők minél több információt ismernek az egyes alternatívák előnyeiről, hátrányairól és kockázatairól. Ha a résztvevőknek semmilyen információja nincs az egyes alternatívákról, akkor a döntését nagyrészt érzelmileg, ösztönösen hozza meg, kevésbé racionális alapon. Az ilyen helyzetekben vagy az egyik szereplő vagy a másik nagyot veszít.

Ha ezeket az összefüggéseket a büntetőeljárásal összevetjük, abból kiindulhatunk, hogy a törvényhozónak nem lehet célja bármelyik szereplő információhiányán alapuló jelentős veszteségének tevéleges előmozdítása, vagyis az illető tévedésének a támogatása. Ellenkezőleg, az ügyészség számára a Be. alapján sem megengedett, hogy a büntetőeljárás rendes menetében megtévesztéssel csaljon ki előnyöket.⁶

Mindezekből az következik, hogy a büntetőeljárásban az egyes döntések következményeihez kapcsolódó minél pontosabb információ olyan szükséglet, amely optimalizálja a minden résztvevő számára lehető legmagasabb előny megszerzését valamelyik személy aránytalan vesztesége mellett.

Hogy mennyire elégíthető ki ez a szükséglet, hogy az elkövetők mikor kapnak olyan információt, amely alapján számukra relatíve optimális a végkifejlet, azt jól mutatja, hogy a büntetőperben részt vevő személyek mikor szállnak ki a játékból. Ez utóbbi kérdés jól mérhető statisztikailag is, ugyanis a klasszikus kiszállási pont az elsőfokú ügydöntő határozat meghozatala, amikor a terheltek kockázata valamelyest behatárolhatóvá válik. Ha az ügyészség nem fellebbezett, a terhelte eldöntheti, megcélozza-e az elsőfokú ítéletnél kedvezőbb eredményt, vagy pedig lezárja a büntetőpert.

Klasszikus, a kedvezőbb eredmény érdekében való kockázatszűkítő intézmény a büntetőeljárásban a súlyosítási tilalom, emellett a Be. által bevezetett újabb kockázatszűkítő intézmény az előkészítő ülésen a konkrét büntetési ajánlatra tett beismerés, az ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése és az ügyészség.

A statisztikák azt mutatják, hogy egyre több terhelte kíván „kiszállni” a játszmából a lehető legkorábbi időpontban, amikor számára a végkifejlettel kapcsolatos információ megjelenik, és annak alapján a további kockázatok szűkíthetők. Példaként említhető, hogy aki ellen súlyos bűncselekmény miatt

van folyamatban büntetőeljárás, és realizálja, hogy egy döntés vagy ajánlat elfogadásával az ügy számára felfüggesztett szabadságvesztéssel is véget érhet, a döntést általában elfogadja, és „kiszáll” a játszmából.

Ez ismerhető fel abból is, hogy a 2019. évben az általános eljárási rend szerint benyújtott vádiratok alapján megtartott előkészítő üléseken a terheltek 28%-a tett beismerő vallomást, a beismerő vallomások 92%-át a bíróságok elfogadták, majd ezen ügyek 96%-ában ítéletet hoztak.⁷ Az összes befejezésen belül együttesen 69% azon terheltek aránya, akikkel szemben előkészítő ülésen (15%), bíróság elé állítással (11%) vagy büntetővégzéssel (43%) zárult le az eljárás.⁸ A bíróság elé állítás egy fajtájának – tettenérésen alapuló bíróság elé állításnak – a kivételével ezen eljárások mindegyike feltételezi a terhelte konszenzusát. Beszédes adat az is, hogy már a Be. hatálybalépését megelőző első teljes évben a járásbírói jogkörön első fokon, országos átlagban 77,6%-ban emelkedtek jogerőre az ügyek, a törvényszékeken pedig ez a szám 50,8% volt.⁹

Tehát az előkészítő ülésen kapott ajánlat nagyarányú elfogadása azt jelzi, hogy az ügyek 58%-ában a terhelte már az érdemi tárgyalástól sem vár számára kedvezőbb eredményt. Az első fokon jogerőre emelkedett ügyek aránya pedig azt mutatja, hogy a terhelte a másodfokú vagy a további eljárástól nem vár javulást.

Mindezekből lehetne következtetni arra, hogy – képletesen szólva – minél jobban belelát a terhelte a lapokba, vagyis minél jobban behatárolhatja a lehetséges végkifejleteket, annál hatékonyabban képes választani az alternatívák között. Ha ezt az összefüggést a jogalkotó elfogadja és felhasználja, az eljárás folyamatában a kiszállási pont is előbbre hozható. Ezt az összefüggést aknáztta ki a Be., megszabadítva ezzel nemcsak a terhelte, de a hatóságokat és a többi résztvevőt is az ügy fölösleges elhúzásától.

A következőkben megvizsgáljuk, hogy a terhelte számára kínálgató választási lehetőségek mennyire biztosítják a végkifejlet megismerését. A súlyosítási tilalom bemutatásával kezdjük, majd vizsgáljuk a további kockázatszűkítő intézmények tényleges következményeit, valamint a 2021. januárban hatályba lépett legújabb fejleményeket.

2. A SÚLYOSÍTÁSI TILALOM

2.1. A SÚLYOSÍTÁSI TILALOM MEGHATÁROZÁSA

A súlyosítási tilalom attól védi a terhelte, hogy a terhére bejelentett fellebbezés hiányában rá nézve kedvezőtlen döntés szülessen. Ha nem lenne súlyosítási tilalom, a terhelte nem fellebbezhetne anélkül, hogy a számára (sokkal) kedvezőtlenebb döntéstől kelljen tartania. Ez az érdek erősebb, mint maga

6 Például a Be. kifejezetten rögzíti, hogy a gyanúsított vallomása bizonyítékként nem használható fel, ha az ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése során vagy az egyezségkötésre irányuló eljárásban a megállapodás nem jön létre [Be. 406. § (1) és (5) bekezdés, 409. § (4) bekezdés], sőt a bíróság az egyezség jóváhagyását is megtagadja, ha a vád és az abban szereplő indítványok eltérnek az egyezségtől [Be. 734. § (3) bekezdés].

7 VASS Péter: Az új Büntetőeljárás törvény első novellája: a bírósági eljárást érintő változások I. *Fontes Iuris*, 2021/1. sz., 13–22. o.

8 http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/merzag/2020/12/buntetobirosag_ugyeshzi_tev_i_2019.pdf [letöltés ideje: 2021. 06. 11.] V/101 és V/105 tábla.

9 https://birosag.hu/sites/default/files/2019-05/ugyforgalom_2018.ev_szerkesztett_foly_v.pdf [letöltés ideje: 2021. 02. 15.]

a törvényes büntetéshez fűződő érdek, szülehetnek ugyanis olyan döntések, amelyekben a súlyosítási tilalom folytán nem hozható meg a törvényes döntés.

A súlyosítási tilalom lényegét Kiss Anna akként fogalmazza meg,¹⁰ hogy lehetővé teszi a vádlott, illetve a védő számára, hogy fellebbezési jogukat kockázat nélkül gyakorolhassák. Mások – pszichológiai oldalról – megközelítve, a *félelemmentes fellebbezés elvét*¹¹ látják benne. A súlyosítási tilalom akkor állhat be, ha a terhelt terhére nem jelentenek be jogorvoslatot, és ha beáll, a már kiszabott döntéshez képest súlyosabb döntés nem hozható.

A súlyosítási tilalom körében történetileg és az eljárás más-más pontjain is többféle jogszabályi megoldás alakult ki, a súlyosítási tilalomba tartozó rendelkezéseket többféle szempont alapján csoportosítják,¹² abszolút súlyosítási tilalom esetén – szemben a relatívval – a másodfokú bíróság a fellebbezés irányától függetlenül nem hozhat a megtámadottnál a vádlott számára kedvezőtlenebb határozatot. Teljes súlyosítási tilalom esetén a törvény minden, a terhelt számára hátrányos rendelkezést tilt. Kógens szabályozás esetén kivétel nem szerepel súlyosítási tilalom alól, míg exceptionális esetben igen, ilyen esetekben az eljárási fejleményektől függően mégis el lehet térni a súlyosítási tilalom korlátaitól.

A súlyosítási tilalom lényegét két részkérdés képezi, melyekben a jogszabály és a joggyakorlat is különféle megoldásokat alakított ki az elmúlt fél évszázad során. Az egyik, hogy mely jognyilatkozatok tekintendők a terhelt terhére bejelentett jogorvoslatnak, vagyis *mikor áll be a súlyosítási tilalom*, a másik, hogy *mely döntések tekintendők súlyosabbnak*. A fellebbezés félelemmentessége vagy kockázatmentessége szempontjából az utóbbi részkérdésnek van jelentősége, ezért erre fókuszálunk. Ha ezt az intézmény fenti csoportosítására vonatkoztatjuk, a *részlegesség mértéke mutatja meg, hogy mennyire félelemmentes a fellebbezés*. Minél kevesebb a kötöttség a súlyosítási tilalomban, annál több döntés hozható a terhelt terhére a súlyosítási tilalom megsértése nélkül, egyben annál nagyobb a terhelt kockázata, hogy az általa bejelentett fellebbezés ellene fordul.

2.2. A SÚLYOSÍTÁSI TILALOM TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI

Az eljárásjogi súlyosítási tilalom történeti előzményeit tekintve távoli gyökerekkel rendelkezik. Az 1896. évi Bünvádi perrendtartás is kifejezetten rögzítette a vádlott javára bejelentett fellebbezés esetére a büntetés súlyosításának a tilalmát, mind a fellebbezés, mind a perújrafelvétel esetére.¹³

Később ezen a téren visszalépés történt, sőt bizonyos esetekben súlyosítási kötelezettség is előállt.¹⁴ A súlyosítási tilalmat az 1954-es novella vezette be újra a büntető eljárás-

jogba, ekkor még szűkebb tartalommal. A súlyosítási tilalom közvetlenül, de megkerülhető volt a minősítés egyébként megengedett súlyosításán keresztül. Ha az anyagi jogi szabályok alapján súlyosabb minősítést kellett volna megállapítani, de a súlyosítási tilalom folytán a büntetés nem volt súlyosítható, a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezte az elsőfokú bíróság döntését. A megismételt eljárásban pedig a súlyosítási tilalom alóli kivétel – szemben a mostani szabályozással – nem új tényekkel, hanem csak ténymegállapításokkal függött össze, ehhez nem kellett új bizonyítási anyag.¹⁵

Az 1958-as novella gyengítette a súlyosítási tilalom korlátait, például az abszolút eljárási szabálysértések miatti hatályon kívül helyezést követő megismételt eljárásban nem érvényesült a súlyosítási tilalom. Más hatályon kívül helyezések esetén azonban a terhelt terhére bejelentett jogorvoslat hiányában csak új bizonyítékokból származó új tények felmerülése esetén volt lehetőség a súlyosításra.¹⁶

Az 1962-es Be. súlyosítási tilalma még a terhelt terhére történő fellebbezés esetén is szigorított, csak akkor tette lehetővé a büntetés súlyosítását vagy a felmentett terhelt bűnösségének a megállapítását, ha a másodfokú bíróság a tényállást kiegészítette vagy helyesbítette. Ez volt irányadó a három legsúlyosabb eljárási szabálysértés miatt történő hatályon kívül helyezés esetét kivéve a megismételt eljárásban is. A megismételt eljárásban csak új bizonyítékok felmerülése alapján megállapított új tények esetén lehetett súlyosítani, de csak jelentős esetekben, ha más bűncselekményben is meg kellett állapítani a bűnösséget, ha súlyosabb minősítést kellett alkalmazni, vagy ha jelentősen súlyosabb büntetést kellett volna kiszabni.¹⁷ Ekkortól kezdett kialakulni a súlyosítási tilalom elválasztása a hátrányosabb döntés tilalmától, megindult egy olyan értelmezés, hogy a súlyosabb döntés tilalma valójában nem korlátja számos olyan döntésnek, amely a terheltre nézve kedvezőtlenebb. A Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása alapján tételesen meghatározható volt, hogy mely döntések minősülnek súlyosabbnak, ezen túlmenően a törvényes döntés minden korlátozás nélkül meghozható volt.

A 1973-as Be. ezen a területen túlnyomórészt átvette a korábbi jogszabály rendelkezéseit. Ekkoriban a büntető anyagi jog maga is különbséget tett a főbüntetések súlyossága között, ami irányadó volt a súlyosítási tilalom eljárásjogi rendszerében is. Érdemes felhívni a figyelmet a 157. BK számú állásfoglalásra, amely mellékbüntetések esetén megengedte az egymásra való áttérést a súlyosítási tilalom ellenére is. Az intézkedésekről ugyanakkor sem a törvény, sem a legfelsőbb bírósági állásfoglalás nem szólt, és bár jogirodalmi álláspontok szerint *contra legem* jogértelmezés lett volna a súlyosítási tilalom körébe vonni az intézkedéseket, a bírói gyakorlat mégis tartózkodott attól, hogy az elsőfokú bíróság által nem alkalmazott intézkedést alkalmazzon, vagy az intézkedést súlyosítsa.¹⁸ A törvény fontos újítása volt, hogy a súlyosítási tilalom korlátait bevezette a rendkívüli

10 <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-masodfoku-birosagi-eljaras-az-uj-be-ben-iii-resz/> [letöltés ideje: 2021. 02. 15.]

11 Herke Csongor a Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban c. Akadémiai nagydoktori thesis 3. oldalán hivatkozza: MOLNÁR László: A reformatio in peius tilalmának érvényesülése a Bp. 202. § a)–c) pontjára alapított hatályon kívül helyezést követő új eljárásban. *Magyar Jog*, 1956/4. sz.

12 HERKE: i. m. 45. o.

13 HERKE: i. m. 10. o.

14 HERKE: i. m. 12. o.

15 HERKE: i. m. 14. o.

16 HERKE: i. m. 20. o.

17 HERKE: i. m. 22. o.

18 HERKE: i. m. 33. o.

jogorvoslatoknál a perújításra, illetve törvényességi óvásra, később a felülvizsgálatra. Ráadásul, szélesebb körű korlátozásokat érvényesített ebben az eljárási szakaszban, például a büntetés-végrehajtási fokozatának súlyosítására sem kerülhetett sor. Az 1973-as Be. szabályai a későbbi módosítások folytán bővültek, megjelent a tárgyalás mellőzése eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalom.¹⁹

2.3. A SÚLYOSÍTÁSI TILALOM AZ 1998-AS ÉS A 2017-ES BE.-BEN

Az 1998-as Be. súlyosítási tilalmat megállapító szabályai²⁰ a hatálybalépéskor még a Btk. más büntetési rendszerére vonatkoztak, majd a Btk. szankciórendszerét érintő, 2010. május 1-jével hatályba lépő reform után megegyeztek²¹ a ma hatályos szabályokkal mindazokban a kérdésekben, hogy mely feltételek esetére állítják be a súlyosítási tilalmat, és abban is, hogy az milyen következményekkel jár.

A büntetőeljárás perorvoslati rendszerében jelenleg a másodfokú és a harmadfokú eljárásban (Be. 595. §, 623. §), megismételt eljárásban (634. §), a perújításban [647. § (4) bekezdés], a felülvizsgálatban [662. § (4) bekezdés], a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat során [669. § (2) bekezdés], a büntetővégzés meghozatalát követő jogorvoslat során [746. § (5) bekezdés] érvényesül súlyosítási tilalom, sőt speciális súlyosítási tilalom érvényesül a katonai büntetőeljárás elterelési rendszerében [711. § (7) bekezdés].

a) Súlyosítási tilalom a másodfokú eljárásban

A Be. egy helyen, a másodfokú eljárásra vonatkozóan szabályozza, hogy a súlyosítási tilalom mely esetekben áll be. Ilyen, ha a fellebbezés a bűnösség megállapítására, a cselekmény súlyosabb jogi minősítésére, a büntetés súlyosítására, a büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél súlyosabbnak a megállapítására vagy ehelyett büntetés megállapítására irányul, ha az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi idejének későbbi megállapítását vagy annak kizárását, végül, ha a szabálysértés miatt alkalmazott jogkövetkezmény esetén a felmentést támadja vagy a szabálysértési jogkövetkezmény súlyosítását célozza [595. § (2), (5) és (7) bekezdés].

Ha a súlyosítási tilalom beállt, a bűnösség megállapítására, a büntetés vagy a büntetés helyett alkalmazott intézkedés súlyosításának tilalmára utaló általános szabály [595. § (1) bekezdés] mellett a törvény – érdekes megoldással – úgy tűnhet, hogy az általános szabály értelmezéseként, látszólag taxatív felsorolja, hogy az ügydöntő határozat mely megváltoztatása tiltott [595. § (4)–(5) bekezdés], majd azt is – látszólag taxatív felsorolásban – megjelöli, hogy milyen típusú megváltoztatások nem ütköznek a súlyosítási tilalomba [595. § (6) bekezdés].

19 HERKE: i. m. 39. o.

20 354. §; 2006. július 1-jétől 397. §; a hatálybalépéskor: 389. §, 2006. július 1-jétől: 405. §; a hatálybalépéskor: 402. §, 2006. július 1-jétől: 415. §; a hatálybalépéskor: 420. §, 2006. július 1-jétől: 423. §; 437. §; 549. §; 485/B. §.

21 Kivéve, hogy a perújítás szabályai terén volt lényeges terminológiai különbség, miszerint a terhelt „hátrányára” való változtatás volt tilalmazott.

Összefoglalás céljából kezdjük a számbavételt a taxatívnak tűnő *negatív listával!* E szerint nem lehet:

1. büntetés helyett önállóan alkalmazott intézkedés (megrovás, próbára bocsátás, jóvátételi munka) helyett büntetést kiszabni;
2. szabadságvesztés helyett alkalmazható büntetések (elzárás, közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kiltítás, a sportrendezvények látogatásától való eltiltás) helyett szabadságvesztést kiszabni, annak felfüggesztése mellett sem;
3. felfüggesztett szabadságvesztés helyett végrehajtandó szabadságvesztést kiszabni;
4. végrehajtandó szabadságvesztés helyett hosszabb tartamú szabadságvesztést kiszabni, tekintet nélkül arra, hogy a végrehajtást felfüggesztik-e;
5. a büntetések számát meghaladó további büntetéseket kiszabni, kivéve a szabadságvesztés helyett alkalmazott büntetéseket;
6. elsőfokú bíróság által nem alkalmazott közügyektől eltiltást kiszabni;
7. katonai büntetések helyett szabadságvesztést kiszabni, függetlenül attól, hogy a végrehajtását felfüggesztik-e;
8. életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját későbbi időpontban meghatározni vagy azt kizárni.

A súlyosítási tilalomba nem ütköző döntések taxatívnak tűnő – pozitív – felsorolása is szerepel a törvényben, amely kimondja, hogy a súlyosítási tilalom ellenére is lehet:

1. az elkobzásról,
2. a vagyoneklobzásról, illetve
3. az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételéről rendelkezni.

Utóbbi felsorolással kapcsolatban előjáróban is meg kell jegyezni, hogy a benne szereplő tárgykörök átfedésben vannak az egyszerűsített felülvizsgálat tárgykörével,²² de az egyszerűsített felülvizsgálati eljárásban súlyosítási tilalom nem, hanem a hátrányosabb döntés tilalma korlátozza az elkobzásra, a vagyoneklobzásra és az elektronikus adat hozzáférhetetlenné tételére vonatkozó döntéseket, a korlátozásokat azonban nemcsak a jogorvoslat irányához, hanem meghatározott idő elteltéhez köti a törvény²³ (abszolút súlyosítási tilalom). Ezzel előállhat olyan helyzet, hogy a másodfokú bíróság pl. a vagyoneklobzás kérdésében a terhelt javára szóló fellebbezés esetén is szabadon dönthet, míg ha az elsőfokú ítélet jogerőre emelkedik, az egyszerűsített felülvizsgálat során eljáró bíróság ugyanezt nem teheti meg.

Még érdekesebb, hogy ha összevetjük a két fenti felsorolást (a negatív és pozitív listát), akkor több olyan döntés szedhető össze, amely formálisan nem ütközik a súlyosítási tilalomba. Eszerint nem sértené a súlyosítási tilalmat:

1. büntetés helyett alkalmazott intézkedést súlyosítani (pl. megrovás helyett jóvátételi munka), hosszabb tartamú intézkedést (különösen szabadságelvonnással

22 Be. 671. § 12. pontja.

23 Be. 672. § (4)–(6) bekezdés.

- járó intézkedést, javítóintézeti nevelést) alkalmazni vagy más helyett szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni;
2. büntetés vagy intézkedés mellett pártfogó felügyeletet alkalmazni, bármilyen súlyos magatartási szabállyal;
 3. felfüggesztett szabadságvesztés helyett hosszabb tartalmú felfüggesztett szabadságvesztést kiszabni;
 4. a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját a terhelt terhére megváltoztatni (nemcsak a törvénysértő rendelkezést, hanem a mérlegelés alapján hozható rendelkezést is);
 5. a szabadságvesztés végrehajtási fokozatát a terhelt terhére megváltoztatni;
 6. szabadságvesztés helyett alkalmazható büntetések (elzárás, közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, a sportrendezvények látogatásától való eltiltás) tartamát növelni vagy más súlyosabb eredménnyel járó rendelkezést tenni (pl. több járműkategória);
 7. a közügyektől eltiltás tartamát növelni;
 8. az előzetes mentesítés lehetőségét kizárni;
 9. katonai büntetéseket a terhelt hátrányára megváltoztatni;
 10. a polgári jogi igényt elbírálni.

A felsorolásban szereplő hátrányosabb döntések egy részének a tilalmára egyedül a súlyosítási tilalom általános szabályaiból lehet következtetni, amely általánosságban a büntetés, illetve büntetés helyett alkalmazott intézkedés súlyosításának a tilalmát mondja ki. Egy ilyen értelmezés alapján a súlyosítási tilalom általános szabálya [595. § (1) bekezdés] a hosszabb tartamú büntetésekkel, intézkedésekkel szemben is véd. Ha ez igaz, akkor a felsoroltak közül idetartozik a hosszabb tartamú felfüggesztett szabadságvesztés vagy a szabadságvesztés helyett alkalmazható büntetések tartalmának növelése, a javítóintézeti nevelés vagy a pártfogó felügyelet tartamának növelése. A jelenleg is irányadó joggyakorlat mindezek mellett meghatároz olyan eseteket, amelyek a büntetési tartamtól függetlenül a súlyosabb büntetést zárják ki (pl. járművezetéstől eltiltás körének kiterjesztésénél érvényesül a súlyosítási tilalom²⁴).

Azt azonban meg kell jegyezni, hogy egy ehhez a gyakorlathoz igazodó jogalkotói akarat és következetes fogalomhasználat esetén egyrészt a negatív listában nem lenne szükség a végrehajtandó szabadságvesztés helyetti hosszabb tartamú szabadságvesztés tilalmának a kimondására,²⁵ mert az az általános szabályok alapján evidencia lenne, másrészt pedig célszerű lenne feltüntetni, hogy a negatív lista nem zártkörű (pl. a különösen fordulat használatával).

Mivel ez nem történt meg, olyan következtetés is levonható, hogy valamennyi felsorolt – a negatív listán szereplő – súlyosítás a terhelt terhére szóló fellebbezés hiányában is megengedett, ezért ha az ügyészség nem is fellebbez, a terheltnek még komoly hátrányoktól kell tartania, ha fellebbezésével megnyitja a másodfokú eljárást.

Hogy az ilyen következtetés mennyire nem légből kapott, azt jól mutatja az EBH2018. B.14. számú elvi bírósági határozat, amely egyenesen rögzíti, hogy a törvényszövegben szereplő felsorolás, melyet ebben a dolgozatban pozitív listaként említünk, taxatív felsorolást ad, és mindaz, „ami nem ütközik az e törvényhely által felsoroltakba, az kiszabható, illetve alkalmazható, függetlenül attól, hogy – jóllehet, nem sérti a súlyosítási tilalmat –, adott esetben a terheltre nézve hátrányosabb lehet”. Hozzá kell tenni, hogy a Kúria ezt az 1998-as Be. szövegével kapcsolatban mondta ki, ugyanakkor a normaszöveg pontosan megegyezett a ma hatályos normaszöveggel, ezért el kell fogadnunk.

Összességében tehát azt lehet mondani, hogy a Be. meghatároz egy negatív listát, amely felsorolja a súlyosítási tilalomba ütköző rendelkezéseket, meghatároz egy pozitív listát, amely kivételeket sorol fel ez alól, de a két lista együttesen sem fedi le a meghozható és valóban érdemi hátrányt jelentő döntéseket. Bár a bírói gyakorlat megkezdte kitölteni ezt a joghézagot, az említett elvi bírósági határozat mégis elvágta ezt a tevékenységet azzal, hogy kimondta, a törvényben szereplő tilalmi felsorolás kimerítő.

Tehát a törvény szövegének ismeretében az lehetne az elsődleges benyomásunk, hogy a jogalkotó objektíve próbálta meghatározni, milyen büntetőjogi szankciók minősülnek súlyosabbnak, de látható, hogy erre teljeskörűen nem került sor. A hézagokat pedig a gyakorlat több-kevesebb sikerrel, ellentmondásosan töltötte ki, így nem egyértelmű, hogy a Be. 595. § (4)–(6) bekezdésében fel nem sorolt, de egyértelműen, objektíve súlyosabb döntések megengedhetők-e egyáltalán.

A bizonytalanság másik tényezője a szubjektív súlyosság. Mivel a súlyosság tényleges megvalósulása a terhelt szubjektumától függ, a törvény valójában képtelen meghatározni, hogy az adott terheltnek melyik döntés lenne a kedvezőbb, legfeljebb arról dönthet, hogy az adott helyzetben levő tipikus személyek számára melyik jogkövetkezmény jelent kisebb jogkorlátozást. Ez még mindig objektív megközelítés. Szubjektív akkor lenne, ha a terhelt számára lenne felkínálva a döntés lehetősége. A szubjektív megközelítés látszólag megoldaná a kérdést, valójában azonban azt eredményezné, hogy a terheltnek jóvá kellene hagynia, hogy a másodfokú döntés számára enyhébb következményekkel jár, tiltakozása esetén pedig vagy kötelezően korlátozná a meghozható döntést, vagy a súlyosítási tilalom sérelmére hivatkozással újabb jogorvoslati fórum nyílna meg előtte.

Az objektív megközelítés megtartásával is nehéz helyzetben van a jogalkotó, ugyanis számos olyan büntetés van, amely a szubjektív elem értékelése nélkül pusztán a jogkorlátozás szempontjából sem állítható rangsorba. Egy triviális példával élve, a pénzbüntetés van, aki számára sokkal súlyosabb, mint a közérdekű munka, mert azt kifizetni nem tudja, munkavégzésre viszont képes lenne. Van egy olyan tartomány a büntetőjogi szankciók között, ahol objektíve, törvényi szinten nem állítható fel súlyossági sorrend.

b) Súlyosítási tilalom a harmadfokú eljárásban

A harmadfokú eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalom az ilyen eljárásra irányadó utaló szabályból és a meghozható

²⁴ 32/2007. BK vélemény.

²⁵ Be. 595. § (4) bekezdés d) pontja.

döntést korlátozó szabályból következik. A harmadfokú eljárásra eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában a másodfokú eljárásra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, és a súlyosítási tilalom ellenében az ítélet megváltoztatásának nincs helye.

c) Súlyosítási tilalom a megismételt eljárásban

A megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalom esetében a *részlegesség mértékét*, vagyis a súlyosítási tilalom ellenére is meghozható döntések körét a másodfokú eljárásban irányadó súlyosítási tilalom adja. Fontos azonban megemlíteni, hogy a megismételt elsőfokú eljárásban a súlyosítási tilalom nem áll be akkor, ha a legsúlyosabb abszolút hatályon kívül helyezési okok merülnek fel (az elsőfokú bíróság törvényes megalakításával kapcsolatos hiányosságok, kizárt bíró részvétele, hatáskör, illetékesség túllépése vagy katonai ügy elbírálása, illetve törvénysértő megszüntetés), de akkor sem, ha ténybeli oldalról áll elő új helyzet, új bizonyíték alapján új ténymegállapítás történik, vagy az ügyészség kiterjeszti a vádat. Végül, a terhelt terhére bejelentett korábbi felülvizsgálat is értelemszerűen feloldja a súlyosítási tilalmat.

A felsoroltakra tekintettel a terhelt fellebbezési kockázata még nagyobb, mert ha a fellebbezése nyomán – akár fellebbezése irányától függetlenül – hatályon kívül helyezés történik, ezekben az esetekben mégis feloldható a súlyosítási tilalom.

A megismételt másod- vagy harmadfokú eljárásban az általános másodfokú vagy a harmadfokú eljárásra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni, az ott irányadó súlyosítási tilalommal együtt.

d) Súlyosítási tilalom a perújításban

A perújításban irányadó súlyosítási tilalom nem tartalmaz eltérést a másodfokú eljáráshoz képest, és a megismételt eljárásban sem alkalmazhatók a Be. 634. §-ában írt speciális súlyosítási tilalom szabályai.²⁶

e) Súlyosítási tilalom a felülvizsgálatban

A felülvizsgálat során explicit súlyosítási tilalom nem szerepel a törvényben, ugyanakkor a Be. tartalmában korlátozza a meghozható döntéseket. Eszerint a büntető anyagi jog szabályainak megsértése miatt csak a törvénysértő bűnösség kimondása vagy a kényszergyógykezelés elrendelése miatt lehet a támadott határozatot megváltoztatni, felmentés vagy megszüntetés esetén erre nincs lehetőség.²⁷ Nincs törvényi korlátja a súlyosításnak, ha a támadott határozatot anyagi jogi okból törvénysértő büntetés, törvénysértő felfüggesztés vagy a súlyosítási tilalom (támadott határozatban megvalósuló) sérelme miatt változtatják meg. Törvénysértő felmentés vagy megszüntetés esetén ezzel szemben megismételt eljárásra kerül sor. Az így lefolytatott megismételt eljárásban beáll a súlyosítási tilalom, ha a terhelt terhére nem jelentettek be felülvizsgálati indítványt.

f) Súlyosítási tilalom a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat során

A törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat abszolút súlyosítási tilalom, nincs olyan jogorvoslat, amely alapján feloldható lenne.

g) Súlyosítási tilalom a büntetővégzés meghozatalát követő jogorvoslat során

A büntetővégzés meghozatalát követően a terhelt terhére bejelentett tárgyalás tartása iránti kérelmet leszámítva olyan súlyosítási tilalom áll be, amelynek áttörése többszörösen korlátozott. Nemcsak az új bizonyíték alapján felmerülő új tény megállapításától függ, hanem annak valószínűségétől is, hogy lényegesen súlyosítani kell a büntetővégzésben szereplő szankciót. Ezzel egy fokozott súlyosságra vonatkozó kategória is körülhatárolható, amelynek tartalma a súlyosság általános fogalmára épül. Ebből kifolyólag az ott bemutatott bizonytalanságok kihatással vannak erre a különjárásra is.

Ez a súlyosítási tilalom viszont már nem köti a tárgyalás tartása alapján hozott ügydöntő határozattal szembeni perorvoslati eljárást, amely az általános szabályok szerinti súlyosítási tilalom alá esik. Ebből következően, ha a büntetővégzéssel szemben a terhelt enyhébb büntetés érdekében kérte tárgyalás tartását, a tárgyaláson a büntetővégzésnél enyhébb ítélet megszületik, de az ügyészség ezt megfellebbezi a terhelt terhére, akkor semmilyen korlátja nincs annak, hogy a másodfokú bíróság – akár az ítéletnél, akár az eredeti büntetővégzésnél – súlyosabb döntést hozzon.

h) Súlyosítási tilalom a katonai büntetőeljárás elterelési rendszerében

A katonai büntetőeljárásban az ügyészség dönthet arról, hogy a cselekményt a büntetőeljárás helyett fegyelmi eljárásban bírálják el, ilyenkor a feljelentést elutasítja, vagy az eljárást megszünteti. Ha ez véglegessé válik, és a fegyelmi eljárást lefolytatják, a fegyelmi fenytést kiszabó határozat ellen a megfenytett vagy a védője a döntés bírósági felülvizsgálatát indíthatja. Ekkor azonban beáll a teljes súlyosítási tilalom, hiszen a jogorvoslat csak a terhelt javát szolgálhatja, mind a fenytés, mint a büntetőeljárás vonatkozásában, végső soron a felmentő vagy az eljárást megszüntető rendelkezés is meghozható.²⁸

A súlyosítási tilalom különböző eljárási előfordulásait tekintve két következtetés vonható le. *Egyrészt*, hogy a jogorvoslat alapján súlyos törvénysértések esetén megismétlődő eljárásban (másod- és harmadfokon, valamint a büntetővégzés meghozatala során) könnyebb áttörni a súlyosítási tilalmat, mert erre az új bizonyítékból származó új ténymegállapítás is lehetőséget ad. *Másrészt* pedig, hogy a súlyosítási tilalom annyira részleges, hogy nem zárja ki az objektíve is számottevően súlyosabb döntések lehetőségét.

Ennek feltételezhetően két következménye lehet a büntetőeljárásban. Az *egyik*, hogy a törvény szövegéből felkészült és a joggyakorlatot ismerő terhelt – félve a fennmaradó veszélyektől – nem él a jogorvoslati jogával, így a súlyosítási tilalom valójában a félelemmentes fellebbezés elve helyett – sarkosan

26 Lásd POLT Péter (főszerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*. 647. § 2. pontja.

27 Be. 662. § (2) bekezdés a) pontja.

28 Be. 711. § (7) bekezdés.

fogalmazva – a vakmerő fellebbezés valósága lesz. A *másik* következmény, hogy a felületes jogismerettel rendelkező terhelt tudatlansága miatt komoly meglepetések érik a jogorvoslati fórumon, vagy még komolyabbak a megismételt eljárásban. Ez utóbbi probléma elhárítható lenne a megfelelő jogi tájékoztatással vagy kioktatással, de az ügyek nagy részében a terhelt védő nélkül jár el, az ügyészség, illetve a bíróság szerepével pedig ellentétes lenne az ilyen részletes, a terhelt szubjektív érdekének elemzésével, esetenként pertaktikai lépésekkel is járó tanácsadás.

Visszaulva a játékelméltre, a súlyosítási tilalommal a lehetséges kimenetek száma csökken, a játéktér szűkül, de még mindig nagy a kockázat, így a terheltnek egy része megáll, kiszáll a játékból. Ez a megoldás a Be.-ben több helyen is alkalmazott intézményekhez hasonló pergazdaságossági célú ösztönző is lehetne. E pozitív értékelést azonban beárnyékolja, hogy a fellebbezéssel és a súlyosítási tilommal járó döntési alternatíva – amely az enyhébb büntetés lehetőségével csalogat – csapdahelyzetet is eredményezhet a terhelt számára, ami a köznyelvi értelemben vett fair play követelményeinek nem igazán felel meg. Megfogalmazhatnánk igényként, hogy ne a terhelt tévedése, a súlyosítási tilom valós következményeinek félreértése, hanem a terhelt kockázatvállalási hajlandósága döntse el, él-e a perorvoslat jogával vagy nem.

Helyesebbnek tartanánk ezért, ha súlyosítási tilom esetén a lehetséges kimenetek száma valóban arra szűkülne, ami a terhelt számára objektíve megállapíthatóan kedvezőbb. Meglátásunk szerint az objektíve negatív kimenettel járó döntések a jelenleginél jóval kimerítőbben számba vehetők, és a helyük ott lenne a Be.-ben.

3. A HÁTRÁNYOSABB DÖNTÉS TILALMA

A Be. a hatálybalépésével meghatározott egy új, a súlyosítási tilomnál szigorúbb kategóriát. Ez a *hátrányosabb* fogalom, amely szerint²⁹ az minősülhetett hátrányosabb döntésnek, büntetésnek, intézkedésnek vagy erre irányuló indítványnak, amely további kötelezettséget állapít meg, jogot korlátoz, illetve ezekre irányul. Ez a meglehetősen tág, máig hatályban levő fogalom minden újabb jogkorlátozást jelentő döntést a formájától függetlenül magában foglal. A fogalom alapján felmerülhet a szubjektív értékelés kérdése, de minimálisan minden olyan döntést magában foglal, amely objektíve jelentősebb jogkorlátozást jelent. Beleesnek azok a súlyosítási tilom alóli kivételek is, melyeket a törvényi felsorolás nem zár ki.

A fogalom öt intézményben bírt jelentőséggel, megjelent (1) a távollátás és a bűnügyi felügyelet végrehajtása és magartatási szabályainak megszegése esetén, illetve annak hosszabbítása, fenntartása esetén megállapítható *hátrányosabb* magartatási szabályoknál;³⁰ ami ennél sokkal lényegesebb, (2) az előkészítő ülésen a vádirati vagy az előkészítő ülésen tett büntetési mértékre is vonatkozó ügyészségi ajánlat

– bíróság által jóváhagyott – elfogadása esetén³¹ is. Emellett (3) az elsőfokú megismételt eljárásban;³² valamint (4) a büntetővégzés esetén³³ a mai súlyosítási tilalom helyett a hátrányosabb döntés tilalma szerepelt; és (5) – máig – az egyszerűsített felülvizsgálati eljárásban³⁴ is irányadó szabály.

A Be.-novella ezek közül a hátrányosabb döntés tilalma helyett a súlyosabb döntés tilalmát vezette be az előkészítő ülésen az ügyészségi ajánlat elfogadása esetén, az elsőfokú megismételt eljárás esetén és a büntetővégzésre irányadó eljárásban.

A vonatkozó miniszteri indokolás a hátrányosabb és a súlyosabb döntések fogalmi elhatárolása során megállapította, hogy a törvény által hátrányosabbnak definiált fogalom az értelmező rendelkezések között szerepel, míg a súlyosabb fogalmát a Be. 595. §-ban a súlyosítási tilalom alatt taxatív felsorolt esetek töltik ki tartalommal, továbbá a hátrányosabb fogalom a súlyosítási tilalomhoz képes szigorúbb kötöttséget jelent, hiszen a vádlottra nézve – következményeit tekintve – kedvezőtlenebb eredményre vezethet az a döntés is, amely a súlyosítási tilalom keretei közé nem tartozik. A módosítás okaként egyrészt a nem konzekvens törvényi fogalomhasználatot, másrészt az eljárási szakaszokban biztosított aránytalan jogokat jelölte meg. Az utóbbi anomáliát lényegében azzal indokolta, hogy az előkészítő ülésen elfogadott ügyészségi ajánlathoz képest szűkebb a korlát a hátrányosabb fordulat miatt, de az elsőfokú bíróság döntésével szemben bejelentett fellebbezés esetén a szélesebb körű súlyosítási tilalom érvényesül, és ez okozza az aránytalanságot.

Ezek a módosító intézkedések két okból kritizálhatók, *egyrészt* az aránytalanság feloldása a garanciális rendszer csökkentésével valósult meg, *másrészt* a problémát csak részlegesen oldotta meg, mert az aránytalanságok máshol fennmaradtak a törvényben, például a másodfokú eljárásban szereplő súlyosítási tilalom és a megismételt eljárásban szereplő súlyosítási tilalom eltér egymástól.

Ezzel a változtatással leginkább az előkészítő ülés során az ügyészség részéről biztosított ajánlat elfogadása vált problémássá. Az ajánlat tartalmát a törvény szövege mindkét felmerülő helyen, a vádirati kellékekénél³⁵ és az előkészítő ülés³⁶ menetében is egyezően úgy fogalmazza meg, mint egy indítványt a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri. A konkrét büntetési mértékre is vonatkozó ajánlatról a terhelt alappal feltételezhetné azt, hogy annak elfogadása esetén megegyezett az eljárás végkimenetelében. Következtetne arra, hogy egyszerűsített formában ugyan, de egy egyezséget kötött a vádhatósággal, amit a bíróság kénytelen jóváhagyni. Az ettől különböző formális egyezség, a Be. XCIX. fejezete szerinti eljárás esetén a megegyezés szerinti szankció kiszabására a bíróság az egyezség jóváhagyása esetén köteles, és azt nem is bírálhatja felül azon az alapon, hogy nem ért egyet a büntetéssel. Az előkészítő

31 Be. 565. § (2) bekezdés.

32 Be. 634. §.

33 Be. 746. § (5) bekezdés.

34 Be. 672. § (5) bekezdés.

35 Be. 422. § (3) bekezdés.

36 Be. 502. § (1) bekezdés.

29 Be. 10. § (3) bekezdés.

30 Be. 293. § (3) bekezdés c) pontja, 295. § (2) bekezdés.

ülélen létrejövő konszenzust követő bírósági döntés meghozatalakor azonban a terhelt szembesülhet azzal, hogy lényegesen súlyosabb büntetést szabnak ki vele szemben. Ráadásul, ha a terhelt e beismerését a súlyosabb büntetésre tekintettel nem tette volna meg, azt nem tudja visszavonni, ezzel csapdahelyzetbe kerülhet. A játékelmélet szemszögéből nézve a bizonytalanabb végkimenetelű alternatíva ismeretében a terhelt kevesbé tudja a kockázatokat realizálni, aminek statisztikai értelemben feltételezhetően az a következménye, hogy kevesebben fogadják el az eléjük tárt ajánlatot.

E kritikai megjegyzések ellenére a Be.-novella védelmében el kell mondani, hogy a hátrányosabb fordulattal valóban nagyon nehéz mit kezdeni az olyan szankciók esetében, amelyek között nem állítható fel objektív súlyossági sorrend. Ezekben az esetekben a bírói gyakorlat pótolhatta volna a hiányzó szabályozást, ami viszont nagyon sok kérdést vetett volna fel. Elsőként, hogy szükséges-e minden ügyben a szubjektív sorrendet felállítani, ezért szükséges-e a terhelt jóváhagyása a számára kedvezőbb szankció megállapításához. Ha szükséges, az idegen a büntetőper rendszerétől, és lényegében konkurenciája lesz a döntéssel szembeni jogorvoslatnak, de ha nem szükséges ilyen jóváhagyás és a bíróság objektív ismervek alapján következtet a terhelt számára enyhébb szankcióra, akkor is egy számos új elemet tartalmazó súlyossági sorrendet kell felépítenie, ami lehetséges, hogy inkább jogalkotói kompetencia lenne.

III. A BÍRÓSÁG ELÉ ÁLLÍTÁS

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R(87) 18. számú Ajánlásának (a továbbiakban: a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló Ajánlás) megállapítása szerint az általános bírósági eljárás késedelmek nagyrészt abból erednek, hogy az igazságügyi hatóságoknak – ügyészség, vizsgálóbíró vagy a vád felelőségéről döntő bíróság – vizsgálnia kell, hogy a nyomozó hatóság által előterjesztett bizonyítékok kellően megalapozzák-e a tárgyalás lefolytatását. A büntetőeljárásokban mindig van egy nyomozati szakasz, amelynek az alapvető célja a bizonyítékok beszerzése és a tények vizsgálata, valamint egy bírósági szakasz, ahol a beszerzett bizonyítékok alapján döntenek a terhelt büntetőjogi felelőségéről. Az egyszerű vagy kevésbé súlyos ügyekben valójában nem szolgál semmilyen méltányolható érdeket, ezáltal nincs szükség a nyomozó hatóság (ügyészség) és a bíróság részéről a „kétszeres vizsgálatra”, különösen, ha a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján egyértelműnek tűnik az ügy megítélése. Következésképpen, ha az ügy súlya és bonyolultsága nem teszi szükségessé a „kétszeres vizsgálatot”, akkor a másodikat elvileg meg lehet spórolni. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az ügy perbíróság elé terjesztéséről hozott döntés a nyomozó hatóság (ügyészség) által felderített bizonyítékokon alapul, ami olyan eljárások alapját képezi, mint a francia eljárásjogból ismert *közvetlen idézés* (*citation directe*) vagy a *közvetlen megjelenés* (*comparution immédiate*).³⁷

37 Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R(87) 18. számú Ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítéséről – Indokolás III/a. pontja.

A büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló Ajánlás a hagyományos bírósági eljárás egyszerűsítésére szolgáló megoldások között említi a hazai eljárásjogban *bíróság elé állítás*³⁸ néven ismert külön eljárást. Ennek a szűk időkeretek közé szorított külön eljárásnak az a fő jellemzője, hogy elmarad a tárgyalás bíróság általi formális előkészítése, vagyis a nyomozást közvetlenül a bírósági tárgyalás követi. A bíróság elé állítás a büntetőügyek időszerű befejezése mellett a büntetési célok érvényesítésének egyik leghatékonyabb eszköze, mivel az állam válasza a bűncselekmény elkövetésére rendkívül rövid időn belül bekövetkezik, ezáltal a büntetés jóval hatékonyabb, és erősítheti azt a nézetet is, hogy a bűncselekmény elkövetéséért járó felelősségre vonás elkerülhetetlen.³⁹

1. TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

1.1. A bíróság elé állítás francia eredetű jogintézmény, először az 1808. évi *Code d'instruction criminelle*-ben jelent meg szabályozás, ahol a terhelt az ügyész előtt a *közvetlen idézés* (*citation directe*) vagy a vizsgálat megnyitását indítványozhatta. A történeti fejlődés során végül két különböző egyszerűsített jogintézmény jött létre, az egyik a *jegyzőkönyvvel történő idézés* (*convocation par proces verbal*), ahol az ügyész bármely egyszerű megítélésű ügyben 10 nap és 2 hónap közötti időintervallumon belül bíróság elé állíthatja a terheltet. Ebben az eljárásban az ügyész az idézést és a szükséges figyelemztetéseket a gyanúsítottak átadásra kerülő jegyzőkönyvbe foglalja. A másik eljárás a *közvetlen megjelenés* (*comparution immédiate*), mely a tettenérésnek egy speciális módjaként vált ismeretessé.⁴⁰

Az 1877. évi Birodalmi Büntetőeljárás Törvény vezette be a német jogba a *gyorsított eljárást* (*Beschleunigtes Verfahren*), amely a ténybeli és jogi szempontból egyszerű megítélésének számító, kisebb súlyú bűncselekmények esetén volt alkalmazható. A külön eljárásként a mai napig tovább élő jogintézmény alkalmazását az ügyész akár szóban is kezdeményezheti, az indítvány bíróságra érkezése és a tárgyalás között azonban legfeljebb hat hét telhet el. Ha a tetten ért terhelt tárgyalási jelenlétének biztosítása érdekében ún. tárgyalási őrizet alkalmazására kerül sor, akkor az ügyési indítvány és a tárgyalás határnapjának időköze legfeljebb egy hét lehet. A gyorsított eljárás tárgyalásán a bizonyítási szabályok egyszerűbbek, ugyanakkor nem szabható ki egy évet meghaladó szabadságvesztés és a szabadság elvonásával járó nevelő- és biztosítási intézkedés.⁴¹

Az olasz büntetőeljárásban – a korai történeti előzményeket követően – többféle eljárást gyorsító külön eljárási forma

38 Be. XCVIII. Fejezet.

39 KISS Anna – MÉSZÁROS Ádám: *A nyomozások időszerűsége, a nyomozások gyorsítása.*

https://www.bm-tt.hu/assets/letolt/rendtudtar/be_gyorsitas_kutjel_meszaros_kiss_2011%20doc.pdf [letöltés ideje: 2021. 06. 01.]

40 PÁPAI-TARR Ágnes: *A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar jogban.* PhD-értekezés, 286–295. o.

41 FARKAS Krisztina: *Az eljárás gyorsításnak lehetőségei a német, a svájci és az olasz büntető igazságszolgáltatásban.* PhD-értekezés, 180–184. o.

alakult ki. Az ún. *gyorsított eljárás* (*Giudizio direttissimo*) és a *közvetlen eljárás* (*Giudizio immediato*) egyaránt egyszerű bizonyítási helyzetet feltételez, amelyet a tettenérés vagy a terhelt nyomozás során tett beismerő vallomása alapozhat meg. A terhelt bíróság elé állítására a törvényben meghatározott feltételek mellett az őrizetbe vételtől számított 2 vagy 30 napon belül, illetve a bűncselekmény bünyügyi nyilvántartásba vételétől számított 30–90 napon belül kerülhet sor. A közvetlen eljárás atipikus formájában a terhelt – a vádirat és a tárgyalásra szóló idézés kézhezvételét követően – az előzetes tárgyalásról való lemondással együtt kérheti a közvetlen eljárás lefolytatását.⁴²

1.2. A magyar jogtörténetben először a Csemegi-féle 1872-es ún. Sárga Könyvben szerepel a „*közvetlen idézés*”,⁴³ amelyet az 1896. évi XXXIII. törvénycikk (bűnvádi perrendtartás, I. Bp.) is átvett.⁴⁴ Alkalmazásának az öt évet meg nem haladó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény miatt volt helye, feltéve, hogy az előzetes fogva tartásban lévő terhelt tetten érték, vagy beismerte a bűncselekmény elkövetését. A büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szóló 1921. évi XXIX. törvénycikk módosító rendelkezései alapján tettenkapás esetében a terheltet az ügyészség elé kellett állítani. Ha a cselekmény a törvénycikkben meghatározott testi sértésnek, lopásnak vagy orgazdaságnak minősült és a bizonyítékok rendelkezésre álltak, az ügyészség a terheltet ügyének tárgyalása végett nyomozás nélkül vádirat mellőzésével három napon belül a törvényszék elé állíthatta. Ily esetben a tanúk, esetleg szakértők megidézéséről vagy elővezetéséről az ügyészség gondoskodott; a főtárgyaláson a vádirat felolvasása helyett a vádat az ügyész előszóban terjesztette elő; a törvényszék a vádlott részére az általános eseteken kívül is rendelhetett védőt. Ha a terheltnek a törvényszék elé állítása három napon belül nem történt meg, és az előzetes letartóztatás indítványozására törvényes ok nem volt, a terheltet nyomban szabadlábra kellett helyezni.⁴⁵

Az 1951. évi III. törvény (II. Bp.) „*Bíróság elé állítás vádirat és tárgyalás kitűzése nélkül*” elnevezéssel szabályozta a jogintézményt, amelyben a legjelentősebb változást az jelentette, hogy nem követelte meg a tettenérést, és a szabadon lévő terheltet sem lehetett bíróság elé állítani.⁴⁶ A *bíróság elé állítást* az 1954. évi V. törvény átmenetileg kiiktatta a büntetőeljárásból, majd azonos elnevezés alatt az 1966. évi 16. tvr. hozta vissza. A bíróság elé állításra járásbíróság előtt, egyszerű meg-

ítelésű, ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban minősülő bűncselekmények miatt indult ügyekben volt lehetőség, feltéve, hogy az elkövetőt tetten érték, vagy beismerte bűncselekmény elkövetését. A bíróság elé állításra a bűncselekmény elkövetésétől számított három napon belül kerülhetett sor.⁴⁷ Az 1973. évi I. törvény alapján – lényegében változatlan feltételek mellett – a bűncselekmény elkövetésétől számított hat napon belül, a későbbi módosítások folytán előbb nyolc napon belül, majd tizenöt napon belül volt helye a bíróság elé állításnak.⁴⁸

Az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: 1998-as Be.) alapján⁴⁹ az ügyész már a nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmények miatt indult eljárásokban is bíróság elé állíthatta a terheltet. A jogintézmény alkalmazásának határideje a bűncselekmény elkövetésétől számított tizenöt napról először harminc napra változott, majd a 2011. évi LXXXIX. törvény⁵⁰ a határidő-számítás kezdőnapjaként egységesen a terhelt gyanúsítottként történő kihallgatását határozta meg.⁵¹

A külföldi szabályozási minták és a bíróság elé állítás hazai szabályozásának vázlatos áttekintése alapján kijelenthető, hogy a bíróság elé állítás alkalmazási feltételei az idők folyamán ugyan sokat változtak, ennek ellenére megragadhatóak azok a mérlegelést nem tűrő (objektív) és mérlegelésen alapuló (szubjektív) feltételek, amelyek a bírósági eljárást egyszerűsítő és gyorsító ún. sommás eljárások közös jellemzőivé váltak:

- a bíróság elé állítás lefolytatása szigorú határidőhöz kötött,
- az eljárásban elbírálható bűncselekmények jellemzően kis-közepes tárgyi súlyúak,
- az eljárás tárgyát képező ügyek egyszerű megítélésűek,
- a bizonyítékok rendelkezésre állnak,
- az elkövetőt tetten érték, illetve beismerte a terhére rótt bűncselekmény elkövetését.

2. A BÍRÓSÁG ELÉ ÁLLÍTÁS SZABÁLYOZÁSA A BE. RENDSZERÉBEN

A Be. első novelláját ismertető sorozat előző tanulmányában⁵² részletesen bemutattuk a büntetőeljárások egyszerűsítését és gyorsítását szolgáló konszenzuális rendszert, amely a törvényesen beszerzett terhelti beismerésen alapszik. Ebben a rendszerben a terhelt többféle lehetőséggel számolhat attól függően, hogy az eljárás melyik szakaszában és milyen feltételek mellett tesz beismerő vallomást. A vádemelés előtt az ügyészség kilátásba helyezheti meghatározott ügyészi

42 FARKAS: i. m. 190–197. o.

43 KENYERESNÉ IGNÁTH Andrea: *Bíróság elé állítás, mint az állami büntetőhatalom azonnali érvényesítése.*

<https://www.mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmanyok/77-dr-kenyeresne-ignath-andrea-birosag-ele-allitas-mint-az-allami-buntetohatalom-azonnali-ervenyesites> [letöltés ideje: 2021. 06. 01.]

44 I. Bp. 281–284. §.

45 1921. évi XXIX. törvénycikk 8. §.

46 NAGY Anita: *Büntetőeljárás gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban.*

<http://real.mtak.hu/86727/1/B%C3%BCntet%C5%91elj%C3%A1r%C3%A1stgyors%C3%ADt%C3%B3rendelkez%C3%A9sekEJEB%20ISBN9789639634718%2C%20b%C3%ADbor%20Kiad%C3%B3%202008.pdf>

[letöltés ideje: 2021. 06. 01.]

47 NAGY: i. m. 12–14. o.

48 1973. évi I. törvény 346. §.

49 A bíróság elé állítás külön eljárási szabályait a XXIV. fejezet tartalmazta.

50 Megállapította a 2011. évi LXXXIX. törvény 20. §-a, amely 2011. VII. 13. napjától 2018. VI. 30. napjáig volt hatályban.

51 FÁZSI László – FEDOR Anett: A bíróság elé állítás szabályozásának változásai a gyakorlat tükrében. *Belügyi Szemle*, 62. évf. 2014/1. sz., 76. o.

52 VASS Péter: Az új büntetőeljárás törvény első novellája: a bírósági eljárást érintő változások I. *Fontes Iuris*, 2021/1. sz., 13–22. o.

intézkedés alkalmazását, ezen belül a terhelti beismerés esetére szóló ügyészi ajánlat irányulhat akár a bíróság elé állítás alkalmazására is. Ebben a megközelítésben a bíróság elé állítás az ügyészség diszkrecionális jogkörébe tartozó széles büntetőjogi eszköztár (pl. feltételes ügyészi felfüggesztés, közvetítői eljárás, büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás stb.) egyik lehetséges eleme. Mindemellett a bíróság elé állítás az az eljárást gyorsító külön eljárás, amely nem feltétlenül igényli a terhelt együttműködő magatartását. A jogintézmény eredeti funkciójának megfelelően ebben a külön eljárásban nyílik lehetőség a tettenéréses ügyek egyszerű elintézésére, ahol az elsődleges cél a büntetési célok gyors és hatékony érvényesítése.

A bíróság elé állítás szabályozása az előzőek szerint megőrizte azt a kettősséget, hogy a külön eljárás a bűncselekmény elkövetésén tetten ért, vagy a bűncselekmény elkövetését beismerő terhelttel szemben alkalmazható. A Be. alapján a terhelti együttműködést igénylő bíróság elé állításra – az 1998-as Be. szabályozásával egyezően – a gyanúsított kihallgatástól számított egy hónapon belül volt lehetőség. A jogintézmény hagyományos funkciójának megerősítését szolgálta viszont, hogy tettenérés esetén a bűncselekmény elkövetésétől számított tizenöt napon belül kellett a gyanúsítottat bíróság elé állítani. Mindkét esetben feltétel, hogy a bíróság elé állítás keretében elintézhető bűncselekményre a törvény ne rendeljen tízévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést, az ügy megítélése legyen egyszerű, és az ügy elbírálásához szükséges bizonyítékok rendelkezésre álljanak.

A törvényhez fűzött miniszteri indokolás szerint a bíróság elé állítás keretein belül elbírálható bűncselekményekre irányadó büntetési tétel felső határának nyolc évről tíz évre történő felemelésére azért volt szükség, hogy „a külön eljárásra jellemző fokozott prevenció hatás a súlyosabb megítélésű, széles körű társadalmi érdeklődésre számot tartó bűncselekmények esetén is alkalmazható legyen.”⁵³ A legfeljebb tízévi szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmények feltételrendszerbe történő beemelését egyes szerzők⁵⁴ igazi áttörésként értékelték. Más szerző⁵⁵ ezzel szemben egyenesen valószínűtlennek tartotta, hogy tömegével léteznek olyan tíz évnél nem súlyosabb szabadságvesztés büntetéssel fenyegetett ügyek, amelyek egyben megfelelnek a bíróság elé állítás egyéb feltételeinek is. A büntetési tételkeret felemelése – a miniszteri indokolásban kifejtettek szerint – döntően jogpolitikai kérdés, amely a gyakorlat számára lehetővé teszi a bűnözéssel szembeni hatékonyabb fellépést az olyan elkövetőkkel szemben, akik az életkoruk, illetve szellemi, fizikai, egészségi állapotuk miatt kiszolgáltatott és különösen sérülékeny személyek sérelmére követtek el súlyos bűncselekményeket.⁵⁶

53 A Be. 723. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

54 CSEKE Gábor – CSEKÉNÉ KOVÁCS Anita: *Bíróság elé állítás – jogfejlesztő javaslatok az új büntetőeljárási törvény tükrében.* <http://ugyeszklapja.hu/?p=2370> [letöltés ideje: 2021. 06. 01.]

55 HACK Péter: A büntetőeljárás újításnak esélyei. *Belügyi Szemle*, 2018/3. sz., 72–85. o., 74. o.

56 Pl. Btk. 177. § (1) bekezdés a) pont a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részére kínálással, átadással megvalósuló kábítószer-kereskedelem, Btk. 192. § (5) bekezdés a) pont a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére megtevesztéssel, erőszakkal vagy fenyegetéssel elkövetett emberkereskedelem és kényszermunka, Btk. 197. § (3) bekezdés a) pont a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy

A bűncselekmény tárgyi súlya és az ügy megítélésének egyszerűsége között mindazonáltal nincs mindig szoros összefüggés. Ennek megfelelően előfordulhat, hogy egy enyhébben minősülő bűncselekmény esetén (pl. zsebtolvajlás útján elkövetett lopás vétsége) a releváns tények bizonyítása, ezáltal a cselekmény jogi megítélése (pl. a kifosztás büntettétől való elhatárolása) bonyolultabb, mint a súlyosabban büntetendő fegyveresen elkövetett rablás esetében, ahol a büntetőjogi felelősségre vonáshoz szükséges bizonyítékok egyértelműek, és teljesszűrtelen rendelkezésre állnak. A bíróság elé állításra – elsősorban az egyes bűncselekmények előfordulásának gyakorisága miatt – ezzel együtt napjainkban is az áruházi lopáson, ittas járművezetésen, mozgáskorlátozottak várakozási engedélyével kapcsolatos cselekményen, rongáláson vagy garázdaságon tetten ért elkövetők, illetve a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni egyes cselekmények, vagy a személy elleni erőszakos cselekménnyel elkövetett vagyon elleni cselekmények elkövetői esetében kerül sor.

A bíróság elé állítás külön eljárás lényegéből fakad, hogy a tárgyalás előkészítése során egyfajta munkamegosztás alakult ki a bíróság és az ügyészség között. Ennek megfelelően a bíróság a tárgyalás megtartásának feltételeiről gondoskodik (pl. tárgyalás határnapjának kitűzése, tárgyalóterem és a jegyzőkönyvezés biztosítása stb.), míg a tárgyalás adminisztratív jellegű előkészítése (pl. idézések, értesítések kibocsátása, az ügy elbírálásához szükséges bizonyítási eszközök átadása stb.) az ügyészség feladata.

A bíróság elé állítás során az ügyészség szóban terjeszti elő a vádat, ebből következően a külön eljárásban nem készül vádirat. A védelemhez való jog hatékonyabb érvényesülése érdekében a Be. beemelte a szabályozásba azt a korábbi gyakorlatot, hogy az ügyészség a bíróság elé állítás esetén feljegyzést köteles készíteni, amely a szóban előterjesztendő vád alapvető elemeit, így a terhelt személyes adatait, az ügy tárgyát képező cselekmény leírását, és annak jogi minősítését, valamint a bizonyítási eszközök felsorolását tartalmazza. Az ügyészi feljegyzés ezzel együtt sem veszi át a vádirat szerepét, az kizárólag a tárgyalásra való felkészülés megkönnyítését, ezáltal a tisztességes eljárás általános követelményének való minél teljesebb megfelelést szolgálja.⁵⁷

A bíróság elé állítás lefolytatása szigorú határidőhöz kötött, amely biztosítja az egyszerű megítélésű ügyek időszerű befejezését. A bíróság a tárgyalást további bizonyítási eszközök felkutatása céljából, vagy más fontos okból ugyanakkor egy alkalommal legfeljebb tizenöt napra elnapolhatja.⁵⁸ Az 1998-as Be. alapján biztosított nyolc naphoz képest meghosszabbított tárgyalási időköz látszólag ellentmond az eljárás gyorsítására irányuló törekvésnek, ennek ellenére a jogalkalmazói munka realitásaihoz közelebb álló időintervallum jelentősen hozzájárulhat a tanúk és szakértők eredményes idézéséhez, tárgyi bizonyítási eszközök és egyéb okiratok beszerzéséhez, végső soron a bíróság elé állítás sikeréhez. A Be. határidőket érintő újítása továbbá, hogy az elsőfokú

sérelmére elkövetett szexuális erőszak, vagy a Btk. 365. § (2) bekezdés g) pont a bűncselekmény felismerésére és elhárítására idős koránál vagy fogyatékosságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetett rablás.

57 A Be. 727. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

58 Be. 729. § (1) bekezdés.

bíróági eljárásához hasonlóan konkrét határidőt állapít meg az elsőfokú ügydöntő határozatok másod-, illetve harmadfokú felülbírálatára. Az ügy másod-, illetve harmadfokú bíróságra érkezésétől számított két hónapos ügyintézési határidő túllépése ún. relatív eljárási szabálysértést eredményez. A másod-, illetve harmadfokú eljárásba beépített eljárási határidő betartása törvényes eszközökkel nem kényszeríthető ki, ezért az egyfajta „puha ösztönzőnek” tekinthető.

3. A BE. ELSŐ NOVELLÁJA

Ahogy arról az előzőekben szó esett, a Be. rendszerében a bíróság elé állítás megőrizte azt a kettősséget, hogy a bűncselekmény elkövetésén tetten ért, vagy a bűncselekmény elkövetését beismerő terhelttel szemben alkalmazható.

A Be. *a bíróság elé állítás határidejére* a bűncselekmény elkövetésekor tetten ért terhelttel szemben a bűncselekmény elkövetésétől számított 15 napot, míg a bűncselekmény elkövetését beismerő terhelttel szemben a gyanúsított kihallgatástól számított egy hónapot állapított meg. Ha a bíróság elé állítás lefolytatására alapot adó eljárási helyzetekhez kapcsolódó eltérő eljárási határidőket és azok számítási módjait megvizsgáljuk, akkor kis túlzással arra a megállapításra juthatunk, hogy ezek annyira különböznek egymástól, mintha nem is ugyanahhoz a jogintézményhez tartoznának.

A Be.-novella szakmai előkészítése során a jogalkalmazók részéről több jelzés érkezett arra nézve, hogy az eljárás során kötelezően végrehajtandó nyomozati cselekmények egy része nem teljesíthető a tettenéréstől számított tizenöt napon belül. A problémát egyrészt a nyomozó hatóságok, ügyészségek és bíróságok szervezeti működéséből fakadó adminisztratív teendők⁵⁹ (megfelelő ügyek kiválasztása, többszörös szignálás, vezetői revízió, ügyiratok továbbítása, nyomozó hatóság és ügyészség kapcsolattartása stb.), másrészt az egyes eljárási cselekmények (pl. tanúk idézése és kihallgatása, szakértői vélemény beszerzése stb.) időigényessége okozta, emiatt az egyébként bíróság elé állításra alkalmas ügyek egy része is csak az általános eljárási rend szerint volt lefolytatható. A bíróság elé állítás szabályozásával szemben felhozott másik kifogás ezzel szemben éppen az volt, hogy a jogintézmény alkalmazhatósága a bűncselekmény elkövetését beismerő terhelttel szemben – a korábbi szabályozással egyezően – adott esetben látványosan elszakadhat a bűncselekmény elkövetésének időpontjától.

A bűncselekmény elkövetési idejétől számított „távoli” beismerés alapján alkalmazott bíróság elé állítás problematikája először az 1998-as Be. 2011. évi módosítása kapcsán vetődött fel, olyan összefüggésben, hogy azzal a gyorsított eljárás lényege vész oda.⁶⁰ Hevér az idézett tanulmányában részletesen bemutatta, hogy egy „sokváltozós” képlet függvénye, hogy a nyomozás során mikor kerül sor a gyanúsított kihallgatására. A változókban ugyanakkor közös, hogy egyik elemük időpontját sem lehet pontosan megbecsülni (pl. koronatanú szabályszerű idézés ellenére sem jelenik meg a kihallgatáson),

vagy hogy mennyi ideig tartanak (pl. jogsegély teljesítése). Ha az eljárási határidő számításának kezdő napját egy ilyen bizonytalan időponthoz kötjük, akkor a bíróság elé állítás egészének időszerűsége csorbát szenvedhet, ami szélsőséges esetben oda vezet, hogy a bírósági tárgyalásra évekkel a bűncselekmény elkövetése után kerül sor.

A Be. első novellájának szakmai előkészítése során az előzőek szerint azt kellett megvizsgálni, hogy melyik az a legszűkebb időintervallum, amelyen belül a bíróság elé állítás a gyakorlat számára biztonsággal teljesíthető, illetve „*a bűncselekmény elkövetési idejétől számított »távoli« beismerés alapján alkalmazott bíróság elé állításnak van-e olyan többlete, amely miatt az intézményt más eljárást egyszerűsítő és gyorsító eljárási formával szemben érdemes védelmezni*”.⁶¹ A Be. első novellájához fűzött miniszteri indokolás megállapítása szerint a jogalkalmazói tapasztalatok azt mutatják, hogy a „távoli” beismerést követő bíróság elé állítás eljárás gyorsító hatása általában nem nagyobb, illetve a vád tárgyává tett cselekmény bizonyítása sem egyszerűbb annál, mint ha az általános eljárásrend szerint tartott előkészítő ülésen⁶² fejeznék be az ügyet. A bíróság elé állítás során ugyanakkor számos eljárási garancia sérül, ami az írásbeli vád hiányára, a tárgyalási elv vagy a védekezésre való felkészülési lehetőségek korlátozottságára vezethető vissza.

A Be. első novellája a jogintézmény eredeti funkciójának megfelelő profiltisztítást hajtott végre, amikor a bíróság elé állítás határidejét egységesen a bűncselekmény elkövetésétől számított kettő hónapon belüli időben állapította meg. Ez a módosítás a tettenérés esetén a határidő tágításával, míg a beismerés esetén a határidő szűkítésével valósult meg.

A nyomozás és a vádemelés különös szabályai a bíróság elé állítás esetén a terhelti oldalon olyan „garanciadeficitet” idéznek elő, amely csak a tisztességes eljáráshoz való jog egyes elemeinek erősítésével kompenzálható. Az Alkotmánybíróság definíciója szerint⁶³ a védelemhez való jog egy olyan összetett jogosultság, amely „*a büntetőeljárás alá vont személy azon jogaiban, illetve a hatóságok azon kötelezettségeiben realizálódik, amelyek biztosítják, hogy vele szemben érvényesített büntetőjogi igényt megismerje, arról álláspontját kifejthesse, az igénnyel szembeni érveit felhozhasssa, a hatóságok tevékenységével kapcsolatos észrevételeit és indítványait előterjeszthesse, továbbá védő segítségét vegye igénybe. A védelemhez való jog tartalmát képezik a védő azon eljárási jogosítványai, illetve a hatóságok azon kötelezettségei, amelyek részéről a védelem el-látását lehetővé teszik*”.

A bíróság elé állításos külön eljárásban a tisztességes eljáráshoz való jog, ezen belül a védelemhez való jog aggálymentes érvényesülése érdekében a védő részvétele attól az időponttól kötelező, hogy az ügyészség a gyanúsított bíróság elé állításáról döntött.⁶⁴ A védekezésre való felkészüléssel és a védővel való tanácskozással összefüggésben biztosított általános eljárásjogi garancia a bíróság elé állítás során csak úgy érvényesülhet, ha azt a tárgyalás érdemi előkészítését

59 CSEKE–CSEKÉNÉ KOVÁCS: i. m. 7–9. o.

60 HEVÉR Tibor: *Rendhagyó nyomozási bíró? A bíróság elé állítás jelene és jövője*. Hivatkozás 3. o.

61 A 2020. évi XLIII. törvény (Be. első novellája) 241. és 244. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

62 Be. LXXXVI. Fejezet.

63 25/1991. (V. 18.) AB határozat II/1. pont.

64 Be. 726. § (2) bekezdés.

végző ügyészség biztosítja a terhelt és a védő számára. A Be. első novellája ezért az ügyészség kötelezettségeként írja elő, hogy a tárgyalás határnapjának kitűzése után, a védekezésre való felkészüléshez szükséges időben és módon – legkésőbb a tárgyalást megelőzően egy órával – biztosítsa a terhelt és a védő számára az ügyiratok, valamint a szóban előterjesztendő vád alapvető elemeit tartalmazó feljegyzés megismerését.⁶⁵

A Be. első novellájának szakmai előkészítése során szintén jogalkalmazói észrevételek alapján foglalkoztunk azzal az ellentmondással, hogy az ügy érdemi elbírálására feljogosított bíróság nem küldhette vissza az ügyiratot az ügyészségnek akkor, ha az ügyiratok alapján kételye támadt a tettenéréssel vagy a terhelt beismerő vallomásával kapcsolatban. Szintén problémásnak tűnt, hogy a bíróság előzetesen nem vizsgálhatta azt, hogy az elé hozott ügyet egyszerű megítélésűnek tartja-e, vagy sem, így ebben a kérdésben mindaddig kötötte az ügyészség álláspontja, amíg a tárgyaláson felvett bizonyítás eredményeképpen be nem bizonyosodott a rendelkezésre álló bizonyítási eszközök elégtelensége. A Be. első novellája a bíróság elé állítás érdekében készített ügyészeti feljegyzés és az ügyiratok előzetes megküldésének előírásával megteremtette annak lehetőségét, hogy a bíróság már a tárgyalás határnapjának kitűzése előtt, az ügyiratok tartalma alapján megvizsgálja, fennállnak-e bíróság elé állítás előfeltételei. Ha a bíróság azt állapítja meg, hogy a bíróság elé állításnak nincs akadálya, a tárgyalást nyomban kitűzi. Ellenkező esetben az ügyiratokat visszaküldi az ügyészségnek. A *bíróság elé állítás feltételeiről szóló előzetes bírósági döntés* határideje – az ügyiratok bíróságra történő megérkezésétől számítva – három munkanap.⁶⁶ A bíróság a tárgyalás előkészítése során tehát bármely feltétel hiányában visszaküldheti az ügyiratokat az ügyészségnek, ideértve azokat az eseteket is, ha az ügyészségtől az ügy megítélésének egyszerűsége, a tettenérés vagy a terhelt beismerése kérdésében tér el az álláspontja. Az említett kérdések megítélése adott esetben összetett anyagi és eljárásjogi problémák tisztázását igényli, amelyek megoldása a bíróság elé állításos eljárásban nem lehetséges. A bíróság jogkörének bővítése egyúttal idejekorán megoldhatja azokat a problémás helyzeteket, amikor már az ügyiratok alapján megállapítható, hogy a tárgyaláson felvehető korlátozott hatókörű bizonyítás nem vezethet eredményre.

Más megítélés alá esik viszont az, ha a bíróság a törvényi feltételekről hozott előzetes döntése alapján tárgyalásba bocsátkozott, mert ekkor nem küldheti vissza az ügyiratokat az ügyészségnek azon az alapon, hogy az álláspontja eltér az ügy megítélésének egyszerűsége, a tettenérés vagy a beismerés ténye tekintetében. Ebben az esetben a bíróságnak le kell folytatnia a bizonyítási eljárást, és csak akkor küldheti vissza az ügyiratokat az ügyészségnek, ha a tárgyaláson felvett bizonyítás eredményéhez képest további bizonyítási eszközök felkutatása szükséges, és ezért a tárgyalás tizenöt napon belül vagy újabb elnapolás nélkül nem folytatható.⁶⁷

Végezetül fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a Be. első novellája a külön eljárásban folytatott másodfokú és

harmadfokú bírósági eljárás határidejét a bíróságok általános működési rendjéhez igazodva két hónapról három hónapra módosította.⁶⁸ A változtatás az ügyek befejezésének időszerűségét érdemben nem befolyásolja, ezzel szemben figyelembe veszi, hogy a nyári és a téli ítélkezési szünet időtartama a gyakorlatban ellehetetlenítette az eljárások törvényes időben történő befejezését.

IV. ZÁRÓ GONDOLATOK

1. A dolgozattal a súlyosítási tilalom kérdésében összességében igyekeztünk bemutatni, hogy az intézmény az eredeti céljától eltávolodott, olyan szankciók is kiszabhatók a perorvoslat során a súlyosítási tilalom sérelme nélkül, amelyek objektíve jelentősen hátrányosabbak. Mivel a terheltek többsége laikus, és védővel sem szükségszerűen rendelkezik, a fair playnek megfelelő súlyosítási tilalomhoz hozzá tartozna a valós kockázatok ismerete, de ez a törvény nem egészen egyértelmű szövege alapján és a változó – némely kérdésben bizonytalanokdó – joggyakorlat mellett igencsak nehézkes lehet.

Meggyőződésünk, hogy a Be. rendkívüli sikere azon az elvi alapon áll, hogy több helyen lehetővé tette a terhelteknek egy konkrét alternatíva elfogadását. A Be. a korábbinál szélesebb körben adott lehetőséget, hogy a haszna maximalizálása érdekében eljáró terhelt racionális alapon eldöntse, kiszáll-e a játékból, vagy tovább folytatja azt. Azzal, hogy a Be. hatálybalépésével az ügyészség konkrét büntetési mértékre vonatkozó álláspontja a terhelt számára megismerhetővé és az előkészítő ülésen elfogadhatóvá vált, sokkal több esetben alakulhatott ki az ügyészség és a terhelt közötti zéró összegű játszmában olyan egyensúly, amely mindkét fél kölcsönös megelégedésére szolgál. A bírói döntést kevésbé korlátozó súlyosítási tilalom fogalmára épülő jelenlegi törvényszöveg és a kapcsolódó gyakorlat mellett azonban az ilyen ügyészeti ajánlat – számos és jelentős – rejtett elemeket is magában foglal, amit a terhelt nem biztos, hogy felismer. Ha a terhelt tévedésből elfogadja az ajánlatot, és olyan beismerő vallomást tesz, amit egyébként nem tenne meg, később hiába tiltakozik, a vallomása minden kötöttség nélkül felhasználható. A Be. tehát ezzel elméletileg egy tévedésen alapuló beismerést tesz felhasználhatóvá, amit egyébként más konszenzuális helyzetekben (egyezség,⁶⁹ ügyészeti határozat vagy intézkedés kiállításba helyezése⁷⁰) kifejezetten megtilt.

E területen végkövetkeztetésként az vonható le, hogy szükséges lenne a súlyosítási tilalom korlátainak taxatív jogalkotói felülvizsgálata, az előkészítő ülésen kialakuló konszenzus tekintetében pedig konkrét és megbízható kockázatszőkítő megoldás kialakítása, amely a jelenlegi súlyosítási tilalomnál sokkal szűkebb körben enged meg eltérést a terhelt terhére.

2. A bíróság elé állítás terén dolgozatunk sommázata, hogy a bíróság elé állítás nem afféle „szuperfegyver”, ezzel együtt a bűncselekmények elkövetését követő rövid időközben meglepően hatékonná tud válni azokban az ügyekben,

65 Be. 726. § (5) bekezdés.

66 Be. 727. § (2a) bekezdés.

67 Be. 729. § (2) bekezdés.

68 Be. 730. §.

69 Be. 409. § (4) bekezdés, 734. § (1) bekezdés a) pontja.

70 Be. 406. § (2) bekezdés.

amelyekben az állami büntetőhatalom azonnali érvényesítése szükséges.⁷¹ A jogintézmény alkalmazását indokolhatja, ha az ügy országos érdeklődést, vagy nagyobb helyi sajtónyilvánosságot kapott. A külön eljárás megindítása az ügyesség diszkrecionális döntésén múlik, amelynek során nem hagyható figyelmen kívül az adott terület bűnözési struktúrája, így az adott területre jellemző bűncselekmények és az elkövetői kör. A bíróság elé állításra alkalmas ügyek kiválasztásánál az előző körülményeken túl mérlegelni kell azt is, hogy előreláthatóan adottak-e az érdemi bírósági tárgyalás lefolytatásának feltételei és az ügydöntő határozat meghozatala.

A bíróság elé állítás szükségessége véleményünk szerint elsősorban a tettenéréses ügyekben, illetve akkor merül fel, ha a bűncselekmény elkövetéséhez képest gyorsan következő

tárgyalás által elérhető fokozott prevenció hatás érvényesítéséhez kiemelt társadalmi érdek fűződik. A Be. első novellája az előzőekben kifejtett célok teljesülése érdekében egyfajta profiltisztítást hajtott végre a jogintézmény alkalmazhatósága tekintetében, amit kiegészített a terhelt oldalán jelentkező „garanciális deficit” mérséklésével. Tette mindezt annak érdekében, hogy a bűnözéssel szembeni hatékony fellépés eljárásjogi feltételei biztosítottak legyenek a közbiztonságot, a köznyugalmat, illetve a társadalom igazságérzetét súlyosan sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények elkövetőinek mihamarabbi felelősségre vonásához.

71 KENYERESNÉ IGNÁTH: i. m. 145. o.